

«Бахмач – Крути: ви не забуді!»

Мало хто знає, що найвідомішій битві російсько-української війни 1917-1922 рр. передували не менш важливі події під Бахмачем і Конотопом.

Передумови Крутянського бою

У 1917 році новонароджену українську державу лихоманило від внутрішніх чвар. Війська – деморалізовані, командування – у відставці. Більшовицька Росія на чолі з Ленініним оголосила Центральній Раді ультиматум: або українці легалізують на своїй території більшовицькі війська, або вони підуть в наступ на столицю. Так і не дочекавшись відповіді, «червоні» почали бойові дії.

У ці дні територія Сумщини, а саме Конотоп, стала ареною битви між «советами», «денікінцями» та армією УНР. Кожна сторона бачила це місто як плацдарм. Управління містом буквально щодня змінювалось по

черзі. Зрештою, наприкінці грудня 1917 року у Конотопі було встановлено радянську владу. Саме звідти «червоні» почали наступ на Київ, для чого червоний главком Муравйов спочатку вирішив захопити станцію Бахмач.

У Київ через Бахмач

Перша атака на Бахмач відбулася 25 січня. Але там більшовиків зустріли боекватирні українські частини, які змусили їх відступити на попередні позиції. Наступного дня атакувати Бахмач спробувала група латиша Берзіна, що наступала з боку Білорусі. Українські вояки змусили відступити і їх. Лише 27 січня, коли на Бахмач було кинуте ще й червоний загін Єгорова, українська залога під загрозою оточення була змушена покинути місто і відступити до станції Крути.

Хто саме обороняв Бахмач, сказати достеменно неможливо. У різних дослідженнях називають різні частини: полк ім. Дорошенка, Курінь Смерті поручика Милешкевича, Кінний полк Вільної України, чернігівське вільне козацтво, Київську військову школу тощо. Така веремія військових частин мала дуже просте пояснення: прибувши з фронтів Першої світової на свої «домашні» війни, більшість підрозділів оголошували себе демобілізованими

Бій під Крутами художника-батавіста Леоніда Перфецького

рушило з десяток вояків одного з куренів, що обороняли місто. Вони вимагали від київської влади подальших наказів. Опінуючи ситуацію і розуміючи, що зупинити ворога нікому, українське військове командування направляє на підмогу «захисникам Бахмача» Студентський курінь Січових стрільців, який як раз формувався з числа студентів Університету Святого Володимира і учнів кількох київських гімназій. Вони мали захищати станцію Крути як важливий транспортний вузол. Один з командирів загону студентів Аверкій Гончаренко пригадує, що «юнаки це навіть не навчилися тримати кріса (гвинтівку – ред.)»

Культ «Крутянців»

Про подробиці бою під Крутами українське суспільство дізналося лише після 9 березня 1918 р., коли Центральна Рада повернулася до звільненого від «червоних» Києва.

9 березня 1918 р. професор М.Грушевський запропонував «вшанувати пам'ять забитих стрільців студентського куреня, що склали свої голови в бою з більшовиками, а для цього перевезти їх тіла до Києва, поховати на Аскольдовій горі і прийняти похорон на кошт держави». 19 березня 1918 р. тіла 27 розстріляних червоними у Крутах студентів було урочисто поховано на Аскольдовій могилі. Україн-

мовців, виголошуючи скорботне слово, порівняв їх подвиг із легендарними 300 спартанцями під Фермопілами. Це порівняння прижилося, а згодом навіть набуло конкретного змісту. Реалії бою почали забуватися. Натомість на перший план виступав міф про 300 студентів, які одні протистояли більшовицькій навалі й майже всі загинули.

Навіть нині у громадській думці України «подвиг героїв Крут» зведено до загибелі студентської сотні. Всі інші, хто брав участь у бою, до числа героїв не віднесені. Ні сотник А.Гончаренко, що командував боєм, ні хоробрий артилерист, «старшина у синьо-жовтому кашкеті» С.Лощенко, ні юнаки 1-ї військової школи ім. Б.Хмельницького, ніхто інший серед крутянських героїв не згадується. У цьому є велика історична несправедливість. Окрім того, офіційно бій під Крутами відділили від боїв за Бахмач і Конотоп, хоча де-факто – це епізоди однієї битви.

Стисло історичне значення бою під Крутами можна охарактеризувати словами відомого історика В.Верстюка: «Думаю, що це оптимістична трагедія. Сьогодні ми подаємо цей бій як унікальне явище. Тоді ж таких локальних боїв було багато. Просто бій під Крутами став найбільш відомим. Коли Центральна Рада повернулася у березні 1918 року, відбулося перепоховання, і весь пафос боротьби припав на Крути. Нині День пам'яті героїв Крут – це ла-

Аверкій Гончаренко, один з командирів юнацької школи, традиційно вважається, що він керував боєм під Крутами

...фрагте, у разі потреби, конкретно за свої міста, села тощо.

Ешелони студентства

Після відходу українських військ з Бахмача до столиці ви-

28 січня загін юнкерів прибув на станцію. А вже наступного дня відбувся сумнозвісний бій під Крутами, який тривав 8 годин і забрав життя понад 30 юнкерів загону «Студентських січовиків».

похорон. Тоді ж газета «Народна справа» опублікувала і розповідь безпосереднього учасника бою – Івана Шарого.

Під час похорону загиблих юнаків 19 березня 1918 р. на Аскольдовій могилі хтось із про-

Володимир ЛУГОВИЙ

За матеріалами Дмитра Калинчука «Бій під Крутами. Чому було мало бійців, і як склалася доля тих, хто вижив»; Сергія Сацика «Подвиг української молоді».